Raamwerk Nederlands

Voor kleuter- en lager onderwijs

taal: unie

IEDER KIND TAALHELD

Inleiding

Het Raamwerk Nederlands wil scholen en leraren houvast bieden om de taalcompetentie van alle leerlingen optimaal te ontwikkelen. Het maakt zichtbaar hoe die ontwikkeling verloopt en beschrijft wat leraren kunnen doen om leerlingen daarbij systematisch te begeleiden en te ondersteunen. Het reikt uitgangspunten en basishandelingen aan die steunen op inzichten uit wetenschappelijk onderzoek en uit de onderwijspraktijk. Samen bieden ze leraren een basis om *evidence-informed* en doelgericht te werken aan sterk onderwijs Nederlands.

Doel

Het raamwerk is in de eerste plaats bedoeld voor de partners binnen het plan Ieder Kind Taalheld, zodat hun acties vertrekken vanuit gedeelde doelstellingen en een consistent begrippenkader. Daarnaast kan het raamwerk worden gebruikt als referentiedocument voor scholen en leraren in het basisonderwijs die hun taalonderwijs willen versterken en *evidence-informed* onderwijs Nederlands nastreven. Het biedt houvast om doelgericht en met hoge verwachtingen te werken aan de taalontwikkeling van elke leerling.

Fundamenten

Zeven fundamentele inzichten over taalontwikkeling en taalonderwijs vormen het vertrekpunt voor het raamwerk:

Fundament	Toelichting
1 Elk kind beschikt over een natuurlijke capaciteit tot taalverwerving, wat maakt dat ieder kind potentieel een competente taalgebruiker kan worden.	Ook al zijn er verschillen in taalleercapaciteit tussen kinderen, het onderwijs heeft de opdracht om bij álle kinderen een sterke beheersing van het Nederlands na te streven zodat ze volwaardig kunnen deelnemen aan en toegang krijgen tot het volledige schoolcurriculum en de maatschappij.
2 Taalontwikkeling is sociaal, contextgebonden en groeit door kwalitatieve interactie.	De taalcompetentie van een kind ontwikkelt zich in interactie met de omgeving en wordt mede bepaald door (1) de frequentie, de intensiteit en de rijkdom van het taalaanbod (talig uitdagend en gevarieerd met aandacht voor nuance en precisie), (2) de taalruimte en spreekkansen (hoeveelheid en veilig klimaat om te durven spreken) en (3) de taalfeedback.
3 Taal ontsluit nieuwe werelden.	Taal stelt de taalgebruiker in staat ervaringen, kennis, en informatie te communiceren die niet noodzakelijk gebonden zijn aan het hier en nu.
4 Betekenis en taalvorm zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.	De tweeledige structuur van taal verbindt betekenissen altijd met taalvormen (correcte spraakklanken, woordvormen, en zinsvormen). Dit brengt met zich mee dat in sterk taalonderwijs taalvormen niet alleen aandacht en waardering krijgen, maar deel uitmaken van de didactische praktijk.

Fundament	Toelichting
5 Taalleren vergt zowel impliciete als expliciete leerprocessen.	In de taaldidactiek moet ruimte zijn voor zowel rijke betekenisvolle taalcontexten als voor het expliciet aanleren, modelleren, begeleid oefenen tot zelfstandige niveaus van beheersing van taalvormen en taalregels.
6 Elke vakdiscipline biedt kansen om de taalontwikkeling van leerlingen te versterken.	Leerlingen gebruiken en ontwikkelen taal en kennis binnen elke vakdiscipline (wiskunde, wetenschap en techniek, aardrijkskunde, geschiedenis, muzische vorming, lichamelijke opvoeding enz.). In sterk taalonderwijs benut de leraar deze kansen doelgericht om de taal- en kennisontwikkeling van leerlingen te versterken.
7 Sterk taalonderwijs is een gedeelde verantwoordelijkheid van het schoolteam.	Elk lid van het schoolteam kan bijdragen aan de taalontwikkeling van leerlingen. Door vanuit een gedeelde visie samen te werken, expertise te delen en het handelen op elkaar af te stemmen, kan het schoolteam de taalontwikkeling van alle leerlingen versterken. Een gemeenschappelijk taalbeleid geeft daaraan richting.

Deze fundamenten impliceren een onderwijspraktijk die uitgaat van hoge verwachtingen voor elke leerling, investeert in een kennisrijk curriculum, maximale kansen creëert voor taal- en kennisontwikkeling, ruimte biedt aan zowel impliciete als expliciete leerprocessen, taalontwikkeling doelgericht integreert in alle disciplines en gedragen wordt door een coherent en schoolbreed gedragen taalbeleid.

Taalcompetentie centraal

Centraal in het raamwerk staat het begrip ‘taalcompetentie’. Taalcompetent zijn betekent over het vermogen beschikken om de Nederlandse taal doelgericht, correct en vloeiend te gebruiken in uiteenlopende mondelinge en schriftelijke contexten. Taal stelt leerlingen in staat om in die contexten effectief te handelen en concrete doelen te realiseren, en om taal in te zetten als middel tot leren, sociale interactie, expressie en participatie. Hoe taalcompetentie tot uiting komt, hangt samen met de fase van taalontwikkeling waarin een leerling zich bevindt.

Taalcompetentie steunt op kennis, vaardigheden en attitudes, en op het samenspel tussen die drie componenten. Ze komt onder meer tot uiting in een verzorgde uitspraak, correcte woord- en zinsvorming en spelling, en in het vermogen om gedachten, gevoelens, ervaringen en kennis mondeling en schriftelijk uit te drukken en met anderen te delen. Taalcompetentie gaat daarbij hand in hand met interesse in en nauwgezette aandacht voor taal. In kwaliteitsvol onderwijs Nederlands staan deze componenten en het samenspel ertussen centraal.

Taal is bovendien drager en uitdrukking van cultuur en biedt toegang tot kennis, verhalen en verschillende perspectieven op de wereld. Daarom is er binnen de ontwikkeling van taalcompetentie ook aandacht voor de schoonheid en het speelse en creatieve karakter van taal, onder meer via poëzie, literaire teksten en boeken en door leerlingen zich in uiteenlopende mondelinge en schriftelijke taalvormen te laten uitdrukken. Dit raamwerk vertrekt vanuit die brede en samenhangende benadering van taalcompetentie en maakt zichtbaar welke keuzes en aanpakken bijdragen aan de ontwikkeling ervan.

Taalcompetentie in een kennisrijk curriculum

In een kennisrijk curriculum verdwijnt taalcompetentie niet, maar wordt ze doorheen de basisschool gerealiseerd doordat ze geïntegreerd ontwikkeld wordt binnen betekenisvolle kenniscontexten. Door zich te verdiepen in vakken en bijbehorende kennis en woordenschat, leren leerlingen taal gebruiken als een hulpmiddel om na te denken en om complexe ideeën helder, nauwkeurig en genuanceerd over te brengen. Daarbij hebben leerlingen zowel kennis van het onderwerp als kennis van taal nodig. Beide bepalen mee wat zij kunnen begrijpen en verwoorden.

Doorheen het hele curriculum oefenen leerlingen in luisteren, lezen, spreken en schrijven, waardoor ze argumenten leren interpreteren, opbouwen en bekritiseren en op basis hiervan doelgericht en respectvol in interactie gaan. Aandacht voor taal en communicatie in elke les ondersteunt het opbouwen van duidelijke argumenten en het genuanceerd voeren van inhoudelijke dialogen. Gericht onderwijs in taal en veelvuldige oefening helpen leerlingen om hun kennis en vaardigheden ook in andere contexten te gebruiken.

Door voortdurende blootstelling aan gevarieerd taalgebruik, waaronder diepgaand lezen van bijvoorbeeld literaire, historische en wetenschappelijke teksten, groeien leerlingen van basisbegrip naar kritisch interpreteren en het verbinden van kennis. Tegelijk breiden ze hun vermogen uit om betekenis weer te geven en over te brengen, waardoor ze functioneel leren schrijven met aandacht voor doel, publiek en context. Vloeiendheid in spreken en schrijven en een solide taalbeheersing versterken het denkvermogen en de maatschappelijke participatie. Taalbeschouwing blijft aanwezig doordat leerlingen in alle vakken inzicht krijgen in taalgebruik en dit bewust inzetten. Literaire ervaringen blijven doorheen het leerplichtonderwijs belangrijk zodat leerlingen maximaal betekenissen verkennen en perspectieven verruimen.

Taalcompetentie als geheel wordt niet los aangeleerd, maar geïntegreerd gerealiseerd binnen rijk en samenhangend onderwijs, waardoor ze duurzamer verankerd raakt aan het eind van het basisonderwijs.

Opbouw van het raamwerk

Het raamwerk is opgebouwd uit verschillende onderdelen die samen het kader vormen voor sterk onderwijs Nederlands.

Onderdeel	Toelichting
1 Dimensies van taalcompetentie	In dit onderdeel toont het raamwerk zes dimensies van taalcompetentie. De dimensies beschrijven kwaliteiten waartoe kennis- en taalrijk onderwijs leerlingen in staat stelt. Deze benadering sluit aan bij het Noord-Ierse capability model. Bij elke dimensie wordt toegelicht hoe ze tot uiting komt, wat ze omvat en waaruit ze ontstaat. Daarnaast wordt per dimensie aangegeven waartoe kleuters en leerlingen met taal in staat zijn aan het einde van het kleuteronderwijs en het lager onderwijs.
2 De Vlaamse minimumdoelen	In dit onderdeel geeft het raamwerk de Vlaamse minimumdoelen voor Nederlands weer. Ze beschrijven de leerinhouden die leerlingen binnen vijf taaldomeinen moeten verwerven. Hoewel dit onderdeel alleen de minimumdoelen voor Nederlands weergeeft, steunen de dimensies van taalcompetentie ook op de leerinhouden uit de andere vakdisciplines.
3 Uitgangspunten voor sterk taalonderwijs in het kleuteronderwijs en lager onderwijs	In dit onderdeel benoemt het raamwerk acht uitgangspunten voor sterk taalonderwijs. Het gaat om uitgangspunten waarvan de effectiviteit overtuigend blijkt uit wetenschappelijk onderzoek en praktijkkennis. De uitgangspunten hangen samen: ze versterken elkaar en kunnen door leraren best zoveel mogelijk geïntegreerd worden toegepast.
4 Basishandelingen voor sterk taalonderwijs in het kleuteronderwijs en lager onderwijs	In dit onderdeel worden de uitgangspunten in het raamwerk concreet uitgewerkt in basishandelingen die leraren ondersteunen bij het vormgeven van taal- en kennisrijk onderwijs. Het gaat om didactische, pedagogische, organisatorische en omgevingsgerichte handelingen waarvan onderzoek aantoont dat ze sterk bijdragen aan taalleren en aan sterk taalonderwijs. Daarnaast biedt het raamwerk basishandelingen voor het systematisch monitoren en opvolgen van de taalontwikkeling van leerlingen.
5 Het meerlagig ondersteuningsmodel	Dit onderdeel van het raamwerk verduidelijkt het meerlagig ondersteuningsmodel. Het beschrijft de verschillende ondersteuningslagen en hoe die in sterk taalonderwijs krachtig kunnen worden ingezet.

Dimensies van taalcompetentie

De onderstaande tabel toont zes dimensies van taalcompetentie die nauw met elkaar verweven zijn: ze zijn van elkaar te onderscheiden, maar niet te scheiden. De dimensies beschrijven de kwaliteiten waartoe kennis- en taalrijk onderwijs leerlingen in staat stelt: taal gebruiken om te leren, om te denken en te redeneren, om in gesprek te gaan, om zich uit te drukken, om te genieten van taal en cultuur en om over taal na te denken. De kwaliteiten zijn geen leerdoelen, geen leerinhouden, geen ontwikkelingsfasen of afzonderlijke vaardigheden die apart worden aangeleerd, gevolgd en beoordeeld. Het zijn de opbrengsten die ontstaan wanneer leerlingen, jaar na jaar en in elk schoolvak, kennis van taal en kennis van de wereld opbouwen en leren gebruiken.

Taal om te leren

De mate waarin een kleuter/leerling taal gebruikt om kennis op school te verwerven.

Wat de dimensie omvat

De dimensie omvat luisteren, lezen, spreken en schrijven om in elk leergebied kennis te verwerven, te verwerken, te ordenen en vast te houden. Dat houdt onder meer in: een uitleg of informatieve tekst begrijpen, school- en vaktaal herkennen en gebruiken, vragen stellen en beantwoorden, aantekeningen maken, samenvatten en verbanden leggen met wat je al weet.

Hoe de dimensie zich ontwikkelt

De dimensie ontwikkelt zich uit de kennis en woordenschat die kinderen in alle leergebieden opbouwen en uit de gewoonte om die doelgericht te verwerken en te gebruiken via luisteren, lezen, spreken en schrijven. Hoe meer kleuters/leerlingen weten, hoe meer ze uit taal en rijke informatiebronnen halen en hoe meer nieuwe kennis ze via taal kunnen opbouwen. Luister- en leesstrategieën ondersteunen, maar vormen niet de motor ervan.

Aan het einde van het kleuteronderwijs

Kleuters begrijpen en beoordelen uitleg en verschillende soorten (voorgelezen) teksten over onderwerpen uit alle leergebieden. Ze gebruiken mondelinge taal, tekeningen, symbolen en beginnende vormen van schrift om hun kennis te ordenen, weer te geven en vast te houden.

Aan het einde van het lager onderwijs

Leerlingen lezen, begrijpen en beoordelen verschillende soorten teksten en uitleg over onderwerpen uit alle leergebieden. Ze gebruiken spreken en schrijven om hun kennis te ordenen, weer te geven en vast te houden.

Taal om te denken en te redeneren

De mate waarin een kleuter/leerling taal gebruikt om tot een vaststelling en/of oordeel te komen en dat te onderbouwen.

Wat de dimensie omvat	Hoe de dimensie zich ontwikkelt	Aan het einde van het kleuteronderwijs	Aan het einde van het lager onderwijs
De dimensie omvat verwoorden, verklaren, vergelijken, voorspellen, argumenteren en beoordelen, telkens volgens de redeneerwijze van het betreffende leergebied. Dat houdt onder meer in: een mening onderbouwen met wat je weet, een bewering toetsen aan bewijs, argumenten van anderen bevragen en nuanceren en tot een conclusie komen.	De dimensie ontwikkelt zich uit de kennis die kleuters/leerlingen in alle leergebieden opbouwen en uit de gewoonte om die kennis te gebruiken om te denken en te redeneren volgens de redeneerwijze van het betreffende leergebied. In wetenschappen baseren ze zich bijvoorbeeld op wat ze waarnemen; in geschiedenis gaan ze na wat in een bron staat en wie die heeft gemaakt. Door dit in elke les of activiteit doelgericht te oefenen, leren ze hun denken en redeneren steeds beter onder woorden te brengen.	Kleuters geven hun standpunt en onderbouwen dit aan de hand van wat ze weten. Ze toetsen beweringen aan wat ze weten en vaststellen. Ze nemen argumenten van anderen ernstig, maar nemen die niet zomaar over.	Leerlingen geven hun standpunt en onderbouwen dit aan de hand van wat ze weten. Ze toetsen beweringen aan bewijzen die in leergebieden gelden. Ze nemen argumenten van anderen ernstig, maar nemen die niet zomaar over.

Taal om constructief in gesprek te gaan

De mate waarin een kleuter/leerling taal gebruikt om respectvol deel te nemen aan gesprekken.

Wat de dimensie omvat

De dimensie omvat deelnemen aan gesprekken en aan het leven in de klas en op school. Dat houdt onder meer in: de beurt nemen en geven, luisteren en reageren, afspraken maken, presenteren, woordkeuze en register afstemmen op de situatie en de gesprekspartner en respectvol omgaan met verschillen in taal en taalgebruik.

Hoe de dimensie zich ontwikkelt

De dimensie ontwikkelt zich door dagelijkse interactie in de klas en op school, bijvoorbeeld tijdens groepswerk en klasgesprekken, bij het bespreken van spelregels in lichamelijke opvoeding en in de les Frans. Ook expliciete instructie over communicatie, zoals gespreksregels, registers en non-verbale communicatie, draagt daaraan bij. In deze gesprekken zijn de taalgroeimiddelen aanwezig: rijk taalaanbod, taalruimte en spreekkansen en feedback, in combinatie met kennis over het onderwerp.

Aan het einde van het kleuteronderwijs

Kleuters nemen doelgericht, constructief en respectvol deel aan gesprekken, ook wanneer standpunten en achtergronden verschillen. Ze kunnen informatie ordenen en helder weergeven door te tonen en (na) te vertellen. Ze stemmen hun taal af op de situatie en de gesprekspartner.

Aan het einde van het lager onderwijs

Leerlingen nemen doelgericht, constructief en respectvol deel aan gesprekken, ook wanneer standpunten en achtergronden verschillen. Ze presenteren informatie gestructureerd voor een publiek. Ze stemmen hun taal af op de situatie en de gesprekspartner.

Taal om zich uit te drukken

De mate waarin een kleuter/leerling taal gebruikt om zichzelf mondeling en schriftelijk verstaanbaar te maken.

Wat de dimensie omvat

De dimensie omvat gedachten, gevoelens, ervaringen en verbeelding mondeling en schriftelijk onder woorden brengen. Dat houdt onder meer in: vertellen wat je hebt meegemaakt, zeggen wat je voelt en waarom, een eigen tekst, verhaal of gedicht maken en een boodschap vormgeven voor een lezer of een publiek.

Hoe de dimensie zich ontwikkelt

De dimensie ontwikkelt zich uit drie bronnen: wat kleuters en leerlingen denken, voelen, ervaren, weten en zich verbeelden; de woorden en taalvormen waarmee ze dat precies kunnen uitdrukken; voorbeelden van hoe anderen zich uitdrukken in gehoorde en gelezen teksten.

Aan het einde van het kleuteronderwijs

Kleuters brengen wat ze denken, voelen, ervaren en zich verbeelden helder en persoonlijk onder woorden. Ze doen dat in een boodschap die is afgestemd op doel en publiek, zowel mondeling als via tekeningen, symbolen en beginnende vormen van schrift.

Aan het einde van het lager onderwijs

Leerlingen brengen wat ze denken, voelen, ervaren en zich verbeelden helder, genuanceerd en persoonlijk onder woorden. Ze doen dat in een boodschap die is afgestemd op doel en publiek, zowel schriftelijk als mondeling.

Taal om te genieten en cultuur te ontsluiten

De mate waarin de kleuter/leerling gemotiveerd is om te luisteren en te lezen, en taal gebruikt om werelden te betreden die nog onbekend zijn.

Wat de dimensie omvat	Hoe de dimensie zich ontwikkelt	Aan het einde van het kleuteronderwijs	Aan het einde van het lager onderwijs
De dimensie omvat genieten van verhalen, gedichten, boeken en taalspel en via taal toegang krijgen tot verhalen, kennis en perspectieven uit de eigen cultuur en uit andere culturen. Dat houdt onder meer in: eigen leesvoorkeuren ontwikkelen en onderbouwen, over boeken in gesprek gaan, en de schoonheid en het speelse, creatieve karakter van taal ervaren.	De dimensie ontwikkelt zich door veelvuldige en gevarieerde interacties met (voor)gelezen rijke teksten en door kennis op te bouwen die helpt om aan die teksten betekenis te geven: kennis van de wereld waarover de teksten gaan en kennis van hoe teksten in elkaar zitten en hoe een schrijver een tekst kan vormgeven.	Kleuters kijken en luisteren aandachtig naar boeken en andere leesmaterialen over vertrouwde en nieuwe plaatsen, mensen en tijdsperiodes. Ze denken na over wat ze zien en horen, en gaan erover in gesprek. Ze verkennen hun eigen leesvoorkeuren.	Leerlingen lezen boeken en andere leesmaterialen over vertrouwde en nieuwe plaatsen, mensen en tijdsperiodes. Ze analyseren en interpreteren deze boeken en leesmaterialen en gaan erover in gesprek. Ze hebben eigen lees-voorkeuren en onderbouwen die.

Taal om over taal na te denken

De mate waarin de kleuter/leerling de eigen kennis over taal gebruikt om naar taal te kijken, erover na te denken en ermee te spelen.

Wat de dimensie omvat

De dimensie omvat taalbewustzijn en nieuwsgierigheid naar hoe taal werkt. Dat houdt onder meer in: opmerken hoe taal verschilt tussen situaties, registers, dialecten en talen, zich bewust zijn van veranderingen in taal doorheen de tijd, taal bewust inzetten, het Nederlands met vertrouwen gebruiken en de eigen taalcompetentie verder willen ontwikkelen.

Hoe de dimensie zich ontwikkelt

De dimensie ontwikkelt zich door expliciete instructie over het taalsysteem, door ontmoetingen met andere talen en verschillende vormen van taalgebruik (in de klas, in de les Frans…) en doordat leraren taal zichtbaar maken. Kennis van hoe taal is opgebouwd en wordt gebruikt, helpt kleuters en leerlingen om patronen en verschillen op te merken, zich over taal te verwonderen en taal bewust te gebruiken.

Aan het einde van het kleuteronderwijs

Kleuters zijn nieuwsgierig naar hoe taal werkt en hoe talen van elkaar verschillen. Ze herkennen elementen van het taalsysteem, gebruiken het Nederlands met vertrouwen en willen hun eigen taal steeds verder ontwikkelen.

Aan het einde van het lager onderwijs

Leerlingen zijn nieuwsgierig naar hoe taal werkt en hoe talen van elkaar verschillen. Ze hebben inzicht in het taalsysteem, gebruiken het Nederlands met vertrouwen en willen hun eigen taal steeds verder ontwikkelen.

Minimumdoelen Nederlands

voor het basisonderwijs

Onderstaande tabel geeft de Vlaamse minimumdoelen voor Nederlands weer. Minimumdoelen leggen nauwkeurig de inhoud en de opbouw van leerinhouden vast. Ze zijn rechtstreeks onderwijsbaar en apart evalueerbaar. De minimumdoelen voor Nederlands beschrijven de leerinhouden die leerlingen binnen de taaldomeinen ‘lezen’, ‘schrijven’, ‘mondeling taalgebruik’, ‘taalsysteem en taalgebruik’ en ‘literatuur’ moeten verwerven. Hoewel dit onderdeel alleen de minimumdoelen voor Nederlands weergeeft, steunen de eerder beschreven dimensies van taalcompetentie ook op de leerinhouden uit de andere vakdisciplines (Aardrijkskunde, Geschiedenis, ICT, Lichamelijke opvoeding, Muzische vorming, Wetenschap en techniek, Wiskunde) en op leerinhouden binnen persoonsvorming, sociale vorming, leren leren en leerondersteunende vaardigheden. Samen vormen deze leerinhouden het fundament dat ervoor zorgt dat leerlingen taal optimaal en doelgericht kunnen gebruiken.

Lezen

Vlot en vloeiend lezen

Kleuteronderwijs

1.1.1 De kleuters kunnen rijm herkennen, rijmwoorden bedenken en woorden in klankgroepen verdelen (fonologisch bewustzijn).

1.1.2 De kleuters kunnen een bepaalde klank in gesproken woorden op verschillende posities herkennen (fonemisch bewustzijn).

1.1.3 De kleuters kunnen een variatie aan klanken in mk-, km- en mkm-woorden onderscheiden (fonemisch bewustzijn).

1.1.4 De kleuters kunnen minimum 15 letters (korte, lange, tweetekenklinkers en medeklinkers) herkennen door de bijbehorende klank uit te spreken (klanktekenkoppeling).

Lager onderwijs 1-4

1.1.1 De leerlingen kunnen woorden lezen met behulp van inzicht in de morfologische opbouw.

1.1.2 De leerlingen kunnen accuraat en geautomatiseerd lezen (vlot lezen).

1.1.3 De leerlingen kunnen teksten accuraat, met gepast tempo en met intonatie lezen (vloeiend lezen).

1.1.4 De leerlingen kunnen teksten en boeken lezen met aandacht en doorzettingsvermogen.

Lager onderwijs 5-6

1.1.1 De leerling kan onbekende woorden lezen met behulp van inzicht in de morfologische opbouw en kennis van leenwoorden.

1.1.2 De leerling kan teksten expressief lezen.

Lezen

Tekstbegrip

Kleuteronderwijs

1.1.5 De kleuters kunnen de betekenis van eenvoudige visuele boodschappen begrijpen.

1.1.6 De kleuters kunnen expliciete informatie over de situatie, de gevoelens, de personages en perspectiefname uit voorgelezen teksten halen.

1.1.7 De kleuters kunnen expliciete verbanden binnen een tekst verwoorden: oorzaak, gevolg, probleem en oplossing.

1.1.8 De kleuters kunnen verbanden leggen tussen voorgelezen teksten en hun vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.1.9 De kleuters kunnen de belangrijkste gebeurtenissen uit een verhaallijn in eigen woorden navertellen.

Lager onderwijs 1-4

1.1.5 De leerlingen kunnen expliciet vermelde informatie in teksten weergeven.

1.1.6 De leerlingen kunnen informatie uit een tekst combineren om tot een logische conclusie te komen.

1.1.7 De leerlingen kunnen verbanden leggen tussen teksten en hun vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.1.8 De leerlingen kunnen beoordelen of de titel bij de tekst past.

1.1.9 De leerlingen kunnen verwoorden hoe de auteur denkt over het onderwerp van de tekst.

1.1.10 De leerlingen kunnen verwoorden hoe een tekst aansluit bij het leesdoel.

1.1.11 De leerlingen kunnen zich oriënteren op het lezen, tot begrip komen en het lezen bijsturen door aangeleerde leesstrategieën te gebruiken.

Lager onderwijs 5-6

1.1.3 De leerling kan expliciete en impliciete informatie uit een tekst combineren om tot een logische conclusie te komen.

1.1.4 De leerling kan verbanden leggen tussen teksten en zijn/haar vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.1.5 De leerling kan vergelijken hoe verschillende auteurs denken over eenzelfde onderwerp.

1.1.6 De leerling kan beoordelen hoe een tekst zijn/haar standpunt wel of niet beïnvloedt.

1.1.7 De leerling kan zich oriënteren op het lezen, tot leesbegrip komen en het lezen bijsturen door indien nodig relevante leesstrategieën te selecteren en te gebruiken.

Lezen

Tekstsoorten en tekstconventies

Kleuteronderwijs

1.1.10 De kleuters kunnen tonen dat ze de volgende tekstconventies begrijpen: inzicht in leesrichting, onderscheid tekst en beeld, congruentie tussen tekst en beeld.

1.1.11 De kleuters kunnen tonen dat teksten een doel hebben: iets onthouden, iets doen, genieten.

Lager onderwijs 1-4

1.1.12 De leerlingen kunnen tonen dat ze de volgende tekstconventies begrijpen: gebruik van interpunctie, hoofdletters, structuuraanduiders (verwijs-, verbindings- en signaalwoorden), titels, tussentitels en alinea's.

1.1.13 De leerlingen kunnen tonen dat ze doelen van teksten herkennen aan de hand van tekstkenmerken.

Lager onderwijs 5-6

1.1.8 De leerling kan tonen dat hij/zij de volgende tekstconventies begrijpt: index, inhoudsopgave, legende, tabellen en figuren.

1.1.9 De leerling kan doelen van teksten analyseren aan de hand van tekstkenmerken.

Schrijven

Handschrift en digitale vaardigheden

Kleuteronderwijs

1.2.1 De kleuters kunnen een dynamische pengreep hanteren.

1.2.2 De kleuters kunnen in een correcte schrijfhouding zitten.

1.2.3 De kleuters kunnen rechte en gebogen lijnen maken binnen liniatuur.

1.2.4 De kleuters kunnen schrijfpatronen maken binnen liniatuur.

1.2.5 De kleuters kunnen egaal binnen de lijntjes kleuren.

1.2.6 De kleuters kunnen arceren met rechte lijnen.

1.2.7 De kleuters kunnen de schrijfrichting hanteren.

Lager onderwijs 1-4

1.2.1 De leerlingen kunnen letters, woorden en zinnen schrijven tussen de grondlijn en hulplijnen.

1.2.2 De leerlingen kunnen kleine letters, hoofdletters, cijfers, reken- en leestekens volgens een correcte route schrijven binnen een volledige liniatuur.

1.2.3 De leerlingen kunnen een regelmatig handschrift hanteren met de juiste spatiëring binnen en tussen woorden.

1.2.4 De leerlingen kunnen de kantlijn en witruimtes hanteren in schriften.

Lager onderwijs 5-6

1.2.1 De leerling kan vlot en regelmatig zonder hulplijnen schrijven op een enkele grondlijn.

1.2.2 De leerling kan het schrijftempo en de vormgevingskwaliteit op elkaar afstemmen.

1.2.3 De leerling kan een digitale tekst schrijven.

Schrijven

Correct schrijven

Kleuteronderwijs

Lager onderwijs 1-4

1.2.5 De leerlingen kunnen de volgende categorieën van woorden spellen:
- woorden met een hoofdletter: persoonsnamen, titels van boeken en films, aardrijkskundige namen, feestdagen, talen en taalvariëteiten;
- woorden met gedekte en vrije klinkers in open en gesloten lettergrepen;
- woorden met een doffe klank in: open en onbeklemtoonde lettergrepen; voor- en achtervoegsels; -eren, -elen, -enen; frequente woorden;
- woorden met tweetekenklanken: ei, ij, ou, au, eu, ui;
- woorden met lettergroepen: aai, oei, ooi, eeuw, ieuw;
- woorden met meerdere medeklinkers vooraan, in het midden, en achteraan;
- woorden met medeklinkers eindigend op -b, -p, -d, -t, -g;
- woorden met -ng en -nk;
- woorden met -ch/-g;
- meervouden op -s, 's, -en, -eren;
- verkleinwoorden op -je, -tje, -etje, -pje, -kje.

Lager onderwijs 5-6

1.2.4 De leerling kan de volgende categorieën van woorden spellen:
- woorden met hoofdletters: afleidingen van aardrijkskundige namen, namen van historische gebeurtenissen, namen van bedrijven, gebouwen en merken;
- woorden die anders uitgesproken worden dan geschreven;
- woorden met vrije klinkers ee, o, u, ie, i, oe, ai, in een open of gesloten lettergreep;
- woorden met de achtervoegsels -isch(e), -air(e), -iaal, -eaal, -ueel, -ieel;
- vakspecifieke woorden uit het Latijn of Grieks;
- onregelmatige verkleinwoorden;
- meervouden op -ie en -ee;
- afwijkende meervouden;
- frequent gebruikte afkortingen, initiaalwoorden en letterwoorden;
- frequent gebruikte woorden met koppelteken, apostrof, trema en accent.

1.2.5 De leerling kan spellingregels toepassen bij frequente werkwoorden in tegenwoordige, verleden, voltooide en toekomende tijd.

Schrijven

Correct schrijven

Kleuteronderwijs

Lager onderwijs 1-4

1.2.6 De leerlingen kunnen spellingregels bij werkwoorden in de tegenwoordige tijd toepassen.

1.2.7 De leerlingen kunnen zwakke en sterke werkwoorden in de (on)voltooid verleden tijd spellen.

1.2.8 De leerlingen kunnen zinnen en teksten schrijven met aandacht voor zinsstructuur, gebruik van hoofdletters en interpunctie.

Lager onderwijs 5-6

1.2.6 De leerling kan samengestelde zinnen en teksten schrijven met aandacht voor zinsstructuur, gebruik van hoofdletters en interpunctie.

Schrijven

Schrijven om te leren

Kleuteronderwijs

1.2.8 De kleuters kunnen door middel van tekenen, krabbels, symbolen, letter- of cijfervormen ideeën of gebeurtenissen vastleggen.

Lager onderwijs 1-4

1.2.9 De leerlingen kunnen kernwoorden, schema's of eenvoudige lijstjes noteren om teksten of mondelinge informatie uit vakdisciplines te onthouden of te ordenen.

1.2.10 De leerlingen kunnen teksten of mondelinge informatie uit vakdisciplines samenvatten in korte zinnen.

Lager onderwijs 5-6

1.2.7 De leerling kan het kernidee van teksten of mondelinge informatie uit vakdisciplines in eigen woorden formuleren.

1.2.8 De leerling kan een samenvatting schrijven met een kernidee, argumenten en relevante details.

1.2.9 De leerling kan bij vakdisciplines gestructureerde aantekeningen maken met kernwoorden.

Schrijven

Schrijven om te delen

Kleuteronderwijs

1.2.9 De kleuters kennen de functie van schriftelijke taal om te informeren of te communiceren.

1.2.10 De kleuters kunnen ideeën aanbrengen voor een tekst vanuit aangeboden inhouden, eigen ervaringen of creatieve ideeën.

Lager onderwijs 1-4

1.2.11 De leerlingen kunnen met behulp van enkele gepaste tekstkenmerken specifieke teksten formuleren.

1.2.12 De leerlingen kunnen bedenken wat de inhoud van een tekst kan zijn en hiervoor gebruikmaken van hun vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.2.13 De leerlingen kunnen ideeën verzamelen en ordenen voor een tekst via een woordspin of schema.

1.2.14 De leerlingen kunnen teksten schrijven met aandacht voor gepaste inhoud.

1.2.15 De leerlingen kunnen structuur in een tekst aanbrengen: begin, midden en slot.

1.2.16 De leerlingen kunnen teksten schrijven met aandacht voor woordkeuze en zinsconstructies afgestemd op het beoogde publiek.

1.2.17 De leerlingen kunnen teksten schrijven met een verzorgde tekstopmaak aangepast aan het tekstdoel.

Lager onderwijs 5-6

1.2.10 De leerling kan met behulp van enkele gepaste tekstkenmerken specifieke teksten formuleren.

1.2.11 De leerling kan bedenken wat de inhoud van een tekst kan zijn en hiervoor gebruikmaken van zijn/haar vakspecifieke kennis en voorkennis en relevante strategieën: brainstorm, vragen stellen en associëren.

1.2.12 De leerling kan ideeën verzamelen en ordenen voor een tekst en hierbij indien relevant een plan of structuur opstellen.

1.2.13 De leerling kan teksten schrijven met aandacht voor gepaste en samenhangende inhoud.

1.2.14 De leerling kan een herkenbare en eenvoudige structuur aanbrengen in teksten met inbegrip van titels, tussentitels, alinea's en structuuraanduiders (verwijs-, verbindings- en signaalwoorden).

Schrijven

Schrijven om te delen

Kleuteronderwijs	Lager onderwijs 1-4	Lager onderwijs 5-6
	1.2.18 De leerlingen kunnen teksten herlezen en op aanwijzing herschrijven.	1.2.15 De leerling kan een doelgerichte formulering hanteren met variatie in zinsbouw en gepaste woordkeuze met gebruik van figuurlijk taalgebruik en een gepast register afgestemd op het beoogde publiek.
	1.2.19 De leerlingen kunnen teksten schrijven met aandacht en doorzettingsvermogen.	1.2.16 De leerling kan kritisch reflecteren op teksten en ze op aanwijzing herschrijven.
		1.2.17 De leerling kan teksten schrijven met een verzorgde (digitale) tekstopmaak in functie van verzenden of publiceren.
		1.2.18 De leerling kan het schrijfproces met aandacht en doorzettingsvermogen doorlopen.

Mondeling taalgebruik

Luisterbegrip

Kleuteronderwijs

1.3.1 De kleuters kunnen met aandacht luisteren.

1.3.2 De kleuters kunnen gepast reageren op vragen en instructies.

1.3.3 De kleuters kunnen vragen stellen om meer informatie te krijgen en om te controleren of ze de boodschap begrepen hebben.

1.3.4 De kleuters kunnen op een voorgelezen verhaal reageren door voorspellingen te maken, vragen te stellen of verbanden te leggen met hun vakspecifieke kennis en voorkennis.

Lager onderwijs 1-4

1.3.1 De leerlingen kunnen expliciet vermelde informatie in teksten weergeven.

1.3.2 De leerlingen kunnen informatie uit een tekst combineren om tot een logische conclusie te komen.

1.3.3 De leerlingen kunnen verbanden leggen tussen teksten en hun vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.3.4 De leerlingen kunnen verwoorden hoe de auteur denkt over het onderwerp van de tekst.

1.3.5 De leerlingen kunnen verwoorden hoe een tekst aansluit bij het luisterdoel.

Lager onderwijs 5-6

1.3.1 De leerling kan expliciete en impliciete informatie uit een tekst combineren om tot een logische conclusie te komen.

1.3.2 De leerling kan verbanden leggen tussen teksten en zijn/haar vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.3.3 De leerling kan vergelijken hoe verschillende auteurs denken over eenzelfde onderwerp.

1.3.4 De leerling kan beoordelen hoe een tekst zijn/haar standpunt wel of niet beïnvloedt.

Mondeling taalgebruik

Spreken, presenteren en vertellen

Kleuteronderwijs

1.3.5 De kleuters kunnen verstaanbaar spreken met aandacht voor uitspraak van klanken, klankcombinaties en volume.

1.3.6 De kleuters kunnen bij het spreken mededelende, vragende en samengestelde zinnen hanteren.

1.3.7 De kleuters kunnen gedachten en gebeurtenissen formuleren met een aanzet tot volgorde en tonen hierbij een aanzet tot het gebruik van structuuraanduiders (verwijs-, verbindings- en signaalwoorden).

1.3.8 De kleuters kunnen in een vertrouwde omgeving over een zelfgekozen onderwerp vertellen.

Lager onderwijs 1-4

1.3.6 De leerlingen kunnen voorafgaand aan het vertellen en presenteren inhoud verzamelen en structureren onder begeleiding.

1.3.7 De leerlingen kunnen verstaanbaar spreken met aandacht voor uitspraak van het Standaardnederlands en zinsaccent.

1.3.8 De leerlingen kunnen bij het spreken gepaste woordkeuze en correcte zinsconstructies gebruiken.

1.3.9 De leerlingen kunnen ideeën, gedachten en verworven inzichten samenhangend formuleren.

1.3.10 De leerlingen kunnen meningen met argumenten onderbouwen op basis van hun vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.3.11 De leerlingen kunnen bij het vertellen of presenteren afstemmen op het spreekdoel en het publiek.

1.3.12 De leerlingen kunnen bij het vertellen of presenteren gebruik maken van hulpmiddelen wanneer die de boodschap ondersteunen.

1.3.13 De leerlingen kunnen het spreken en presenteren op aanwijzing verbeteren.

Lager onderwijs 5-6

1.3.5 De leerling kan bij het spreken gepaste woordkeuze en complexere zinsconstructies gebruiken.

1.3.6 De leerling kan ideeën, gedachten en verworven inzichten gestructureerd formuleren.

1.3.7 De leerling kan meningen beargumenteren op basis van zijn/haar vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.3.8 De leerling kan voorafgaand aan het vertellen en presenteren inhoud verzamelen en structureren op basis van zijn/haar vakspecifieke kennis en voorkennis.

1.3.9 De leerling kan bij het vertellen en presenteren een gepaste expressie en gepast register gebruiken.

Mondeling taalgebruik

Mondelinge interactievaardigheden

Kleuteronderwijs

1.3.9 De kleuters kunnen actief deelnemen aan mondelinge interactievormen zoals kringgesprekken, samen spelen, gesprekken met gekende volwassenen en hierbij de volgende interactiestrategieën toepassen:
- op een gepaste manier het woord nemen en vragen;
- elkaar laten uitspreken;
- inspelen op wat anderen zeggen;
- standaardformules gebruiken bij het groeten, aanspreken, bedanken en vragen.

Lager onderwijs 1-4

1.3.14 De leerlingen kunnen doelgericht deelnemen aan mondelinge interactievormen zoals dialoog, discussie en groepsgesprek en hierbij de volgende interactiestrategieën toepassen:
- inspelen op de inbreng van de gesprekspartner(s);
- informatie, argument of mening in het gesprek inbrengen.

Lager onderwijs 5-6

1.3.10 De leerling kan doelgericht en genuanceerd deelnemen aan mondelinge interactievormen zoals dialoog, discussie en groepsgesprek en hierbij de volgende interactiestrategieën toepassen:
- voortbouwen op andermans ideeën;
- verbanden leggen tussen verschillende standpunten;
- argumenten bevragen en nuanceren;
- met ondersteuning tot een conclusie komen.

Taalsysteem en taalgebruik

Woordenschat

Kleuteronderwijs

1.4.1 De kleuters kunnen basiswoordenschat en eenvoudige betekenisrelaties inzetten met betrekking tot de leefomgeving en de school.

1.4.2 De kleuters kunnen aangeboden inhoudelijke en functionele school- en instructietaal inzetten binnen de context van de activiteiten en hun vakspecifieke kennis, voorkennis en ervaring.

1.4.3 De kleuters kunnen onder begeleiding hun woordenschat uitbreiden.

Lager onderwijs 1-4

1.4.1 De leerlingen kennen woordvorming: samenstellingen, afleidingen.

1.4.2 De leerlingen kennen basisprincipes van betekenisrelaties: synoniemen, antoniemen en trappen van vergelijking.

1.4.3 De leerlingen kennen figuurlijk taalgebruik.

1.4.4 De leerlingen kunnen woorden genuanceerd en gepast inzetten.

1.4.5 De leerlingen kunnen aangeboden school-, instructie- en vaktaal hanteren in de vakdisciplines.

1.4.6 De leerlingen kunnen nieuwe woordbetekenissen en -relaties achterhalen uit gesproken en geschreven contexten door gebruik te maken van woordleerstrategieën:
- om verduidelijking vragen;
- belang van het woord in de tekst nagaan;
- vergelijken met een bekend woord;
- de context inzetten;
- de woordopbouw analyseren.

Lager onderwijs 5-6

1.4.1 De leerling kent basisprincipes van betekenisrelaties: hyponiemen.

1.4.2 De leerling kan formeel en informeel taalgebruik conform de context inzetten.

1.4.3 De leerling kan woorden genuanceerd en gepast inzetten met steeds hogere abstractiegraad en figuurlijk taalgebruik.

1.4.4 De leerling kan actief op zoek gaan naar nieuwe woordbetekenissen en -relaties door gebruik te maken van woordleerstrategieën:
- vreemdetalenkennis inzetten;
- hulpbron inzetten.

Taalsysteem en taalgebruik

Taalsysteem (klanken, spelling, grammatica)

Kleuteronderwijs

1.4.4 De kleuters kennen woord, woorddeel, klankgroep, rijm, klank, letter.

1.4.5 De kleuters kunnen basiselementen van het taalsysteem toepassen in taal(spel): klanken, klankgroepen, rijm, letter- en cijfersymbolen, klanktekenkoppeling, woorden.

Lager onderwijs 1-4

1.4.7 De leerlingen kennen klanken: korte, lange, tweetekenklinkers, medeklinkers en uitspraak.

1.4.8 De leerlingen kennen spelling:
- klanktekenkoppeling, letters, alfabetisch principe;
- interpunctietekens: punt, vraagteken, uitroepteken, komma, dubbele punt, spatie.

1.4.9 De leerlingen kennen woorden:
- woordvorming: enkelvoud, meervoud en verbuiging, vervoeging, samenstelling, afleiding;
- woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, lidwoord, telwoord, voorzetsel, voegwoord, werkwoord;
- werkwoordstijden: tegenwoordige tijd, verleden tijd.

1.4.10 De leerlingen kennen zinnen en zinsdelen:
- zin, onderwerp, persoonsvorm, zinsdeel, gezegde;
- soorten zinnen: mededelende zin, vragende zin, uitroepende zin.

1.4.11 De leerlingen kunnen inzichten in het taalsysteem toepassen en erover reflecteren.

Lager onderwijs 5-6

1.4.5 De leerling kent spelling:
- interpunctietekens: dubbele aanhalingstekens, haakjes;
- woordtekens: trema, koppelteken, apostrof, accent, soorten afkortingen.

1.4.6 De leerling kent woorden:
- woordsoorten: voornaamwoord;
- werkwoordtijden: toekomende tijd, voltooid deelwoord.

1.4.7 De leerling kent woorden: grondwoord, voorvoegsel, achtervoegsel, verkleinwoord, stam, uitgang, infinitief.

1.4.8 De leerling kent zinnen en zinsdelen:
- meewerkend en lijdend voorwerp;
- naamwoordelijk en werkwoordelijk gezegde;
- soorten zinnen: enkelvoudige en samengestelde zinnen, ontkennende zin;
- gebiedende wijs.

1.4.9 De leerling kan inzichten in het taalsysteem toepassen en erover reflecteren.

Taalsysteem en taalgebruik

Taalgebruik en taalwetenschap

Kleuteronderwijs

1.4.6 De kleuters weten dat taal non-verbale en verbale elementen inhoudt.

1.4.7 De kleuters weten dat er verschillende taalvariëteiten en verschillende talen zijn.

Lager onderwijs 1-4

1.4.12 De leerlingen kennen enkele taalvariëteiten: dialect, Standaardnederlands.

1.4.13 De leerlingen kennen:
- het communicatiemodel: zender, ontvanger, boodschap, kanaal;
- basisregisters: formeel, informeel;
- non-verbale communicatie: intonatie, mimiek, lichaamstaal.

1.4.14 De leerlingen kennen de termen jongerentaal en vaktaal.

1.4.15 De leerlingen weten dat taal wordt beïnvloed door verschillende factoren: leeftijd en beroep van de gebruiker.

1.4.16 De leerlingen weten dat taal evolueert doorheen de tijd.

1.4.17 De leerlingen kunnen basisverschillen tussen formele en informele taal verwoorden.

Lager onderwijs 5-6

1.4.10 De leerling kent het uitgebreide communicatiemodel: doel, medium, effect.

1.4.11 De leerling kent taalvariëteiten: tussentaal, vreemde taal.

1.4.12 De leerling weet dat taal wordt beïnvloed door verschillende factoren: plaats en cultuur.

1.4.13 De leerling weet dat informatiebronnen veranderen doorheen de tijd: orale vertelcultuur, schrift, boekdrukkunst, radio, televisie, digitale media.

1.4.14 De leerling weet dat het Nederlands tot een taalfamilie behoort.

1.4.15 De leerling weet dat er vreemde talen zijn waarin dezelfde of andere schrifttekens worden gebruikt dan in het Nederlands.

Literatuur

Interactie met literatuur

Kleuteronderwijs

1.5.1 De kleuters kennen auteur, illustrator, titel, kaft.

1.5.2 De kleuters kunnen gedachten of gevoelens verwoorden bij het in contact komen met bekroonde jeugdliteratuur, zowel fictie als non-fictie.

1.5.3 De kleuters kunnen een eigen voorkeur tonen voor bepaalde verhalen of personages.

1.5.4 De kleuters kunnen in eigen woorden de kern van een prentenboek navertellen met ondersteuning van beelden of symbolen.

Lager onderwijs 1-4

1.5.1 De leerlingen kennen personage, hoofdpersonage, thema.

1.5.2 De leerlingen kennen plot: belangrijkste gebeurtenissen.

1.5.3 De leerlingen kennen context: tijd en plaats.

1.5.4 De leerlingen kunnen voor hen geschikte boeken kiezen uit een variatie aan genres, passend bij het leesdoel en de eigen leesvoorkeur.

1.5.5 De leerlingen kunnen aangereikte en zelfgekozen bekroonde jeugdliteratuur lezen, zowel fictie als non-fictie.

1.5.6 De leerlingen kunnen verwoorden waarom een tekst aanspreekt.

1.5.7 De leerlingen kunnen verbanden leggen tussen elementen uit de tekst en emoties en gedachten tijdens het lezen van de tekst.

1.5.8 De leerlingen kunnen complexere verhaallijnen navertellen.

Lager onderwijs 5-6

1.5.1 De leerling kent vertelperspectief: ik-verteller.

1.5.2 De leerling kan literaire voorkeuren verwoorden binnen fictie, non-fictie en bekroonde jeugdliteratuur.

1.5.3 De leerling kan zelfgekozen bekroonde jeugdliteratuur lezen, zowel fictie als non-fictie.

1.5.4 De leerling kan elementen uit de tekst situeren binnen zijn/haar vakspecifieke kennis en voorkennis.

Literatuur

Creatieve expressie in taal

Kleuteronderwijs	Lager onderwijs 1-4	Lager onderwijs 5-6
1.5.5 De kleuters kunnen experimenteren met taal en verhalen via spreken, tekenen en eenvoudige spelvormen.	1.5.9 De leerlingen kunnen op basis van voorbeelden een eigen talige creatie maken.	1.5.5 De leerling kan een eigen talige creatie mondeling of schriftelijk presenteren.

Uitgangspunten voor sterk taalonderwijs

in het kleuteronderwijs en lager onderwijs

Onderstaande tabel geeft de uitgangspunten voor sterk taalonderwijs weer. Het zijn richtinggevende principes die de taalcompetentie van leerlingen versterken. De principes hangen samen: ze versterken elkaar en kunnen door leraren best zoveel mogelijk geïntegreerd worden toegepast. De uitgangspunten steunen op wetenschappelijke inzichten en geven mee vorm aan *evidence-informed* handelen.

Uitgangspunt	Toelichting
Kwaliteitsvolle mondelinge interactie	Bij kwaliteitsvolle interactie gaat het erom dat leerlingen worden betrokken in rijke, betekenisvolle interacties en dat de 3 taalgroeimiddelen in elk vak en in elke les bewust door de leraar worden ingebracht: 1. een rijk mondeling taalaanbod bieden 2. alle leerlingen actief taal laten produceren 3. constructieve feedback op de taalproductie van de leerlingen geven en voortbouwen op hun productie door bijkomende verdiepingsvragen te stellen. In essentie gaat het er dus om dat alle leerlingen tijdens uiteenlopende activiteiten, en niet alleen tijdens taallessen, veel ruimte krijgen om uitgebreid aan het woord te komen en dat ze een rijk taalaanbod krijgen.
Rijke, samenhangende en betekenisvolle contexten voor taalontwikkeling	Rijke, samenhangende en betekenisvolle contexten ondersteunen de taal-, kennis- en denkontwikkeling van leerlingen. Binnen zulke contexten lezen, luisteren, spreken en schrijven leerlingen over een onderwerp, en stellen en bespreken ze denkvragen. Zo verwerven ze geen losse woorden of geïsoleerde kennis, maar bouwen ze samenhangende netwerken van woordenschat en kennis op die zij vervolgens doelgericht kunnen inzetten in verschillende contexten. Dat betekent niet dat elke les of activiteit per definitie vanuit een authentieke of functionele context moet vertrekken; ook gerichte instructie (in bijvoorbeeld technisch lezen of spelling) is nodig.
Actieve taalverwerving en -verwerking	In sterk taalonderwijs krijgen leerlingen taal niet alleen aangeboden, maar moeten ze taal ook actief verwerken en zelf gebruiken. Bij actieve taalverwerving en -verwerking worden leerlingen uitgedaagd met denk- en redeneervragen, lezen ze doelgericht teksten en voeren ze uitdagende schrijfopdrachten uit. Daarbij krijgen en geven ze feedback op basis van duidelijke criteria en gebruiken en oefenen ze nieuwe woorden en uitdrukkingen in verschillende contexten. Doorheen het hele curriculum oefenen leerlingen in luisteren, lezen, spreken en schrijven. Zo leren ze argumenten interpreteren, opbouwen en kritisch beoordelen, en hierover doelgericht en respectvol in interactie gaan.
Interactief voorlezen, lezen en schrijven	Interactief voorlezen, lezen en schrijven dragen in belangrijke mate bij aan de gezamenlijke ontwikkeling van taal en kennis. Bij interactief voorlezen, lezen en schrijven gaan taal, tekst en interactie samen: leerlingen denken voor, tijdens en na het lezen en het schrijven na over betekenis en inhoud van de gelezen of beluisterde tekst, gaan daarover in interactie met de leraar, wisselen daarover ideeën uit en bouwen met ondersteuning en feedback verder aan hun taal en kennis.

Uitgangspunt	Toelichting
Woordenschat en kennis in betekenisvolle netwerken	Woordenschat ontwikkelt zich niet door losse woorden afzonderlijk aan te leren. Bij woordenschat- en kennisontwikkeling gaat het erom dat leerlingen nieuwe woorden in samenhang met kennis en concepten verwerven, en zo woordenschat- en kennisnetwerken opbouwen.
Expliciete instructie en voldoende en gevarieerde oefenkansen	Taalleren verloopt via zowel impliciete leerprocessen als expliciete instructie. Bij expliciete instructie worden aspecten van taal doelgericht en stapsgewijs aangeleerd en gemodelleerd, waardoor leerlingen worden geholpen om taal correct te produceren en te gebruiken. Die expliciete instructie kan gaan over fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppelingen, over woord- en zinsvormen, strategieën, het proces van lezen en schrijven, spelling, tekststructuren en tekstgenres. De expliciete instructie wordt doelgericht verbonden met voldoende en gevarieerde oefenkansen in een rijke, samenhangende en betekenisvolle context. Dat ondersteunt de leerlingen in de geleidelijke ontwikkeling naar een vlotte en zelfstandige beheersing van correcte taalvormen.
Gerichte taalondersteuning tijdens het taalleerproces	Gerichte taalondersteuning is een wezenlijk onderdeel van sterk taalonderwijs en is niet uitsluitend bedoeld voor leerlingen die moeilijkheden ervaren. Tijdens het taalleerproces kan die ondersteuning verschillende vormen aannemen, zoals modelleren en scaffolden, voorkennis aanbrengen en activeren, en visuele en talige steun bieden.
Een veilig en motiverend taalleerklimaat	Voor het taalleerproces is het cruciaal dat leerlingen zich veilig en gemotiveerd voelen om taal te gebruiken, ook wanneer ze die nog niet volledig beheersen. Een veilig en motiverend taalleerklimaat stimuleert betrokkenheid, autonomie en spreekdurf, en erkent en waardeert de talige en culturele achtergronden van leerlingen.

Basishandelingen voor sterk taalonderwijs

in het kleuteronderwijs en lager onderwijs

In onderstaande tabel zijn de uitgangspunten voor sterk taalonderwijs vertaald naar concrete basishandelingen voor leraren. Daarnaast bevat de tabel basishandelingen voor monitoring en opvolging. Samen bieden ze leraren houvast om doelgericht te werken aan de ontwikkeling van de taalcompetentie van hun leerlingen.

De basishandelingen zijn afzonderlijk uitgewerkt voor het kleuteronderwijs en het lager onderwijs. Sommige basishandelingen zijn in het kleuter- en lager onderwijs gelijk, terwijl andere verschillen naargelang de onderwijscontext, de onderwijsdoelen en de leeftijd en ontwikkeling van de leerlingen.

Kwaliteitsvolle mondelinge interactie

Kleuteronderwijs

- Bied een rijk mondeling taalaanbod.
- Geef kleuters de ruimte om actief te spreken en te oefenen, hou bij wie aan bod komt en geef bewust het woord aan kleuters die minder spontaan spreken.
- Geef gerichte feedback op wat kleuters zeggen en bouw daarop voort, zodat zij meteen horen wat goed is en wat nog moet worden bijgestuurd.

Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Bied een rijk mondeling taalaanbod.
- Geef leerlingen de ruimte om actief te spreken en te oefenen, hou bij wie aan bod komt en geef bewust het woord aan leerlingen die minder spontaan spreken.
- Geef gerichte feedback op wat leerlingen zeggen en bouw daarop voort, zodat zij meteen horen wat goed is en wat nog moet worden bijgestuurd.

Rijke, samenhangende en betekenisvolle contexten voor taalontwikkeling

Kleuteronderwijs

- Werk vanuit kennisrijke thema's die kleuters nieuwe wereldkennis en woordenschat geven.
- Activeer relevante voorkennis en help kleuters om nieuwe woorden en kennis te verbinden met wat ze al weten.
- Voorzie korte, doelgerichte activiteiten (bv. een ontdektafel met echte voorwerpen of een eenvoudig experiment) zodat je nieuwe wereldkennis en woordenschat kunt aanbrengen.

Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Werk vanuit kennisrijke onderwerpen en rijke teksten waarmee leerlingen hun kennis van de wereld, woordenschat en taalvaardigheid in samenhang uitbreiden.
- Activeer relevante voorkennis en help leerlingen om nieuwe woorden en kennis te verbinden met wat ze al weten.
- Werk geïntegreerd door spreken, luisteren, lezen en schrijven met elkaar te verbinden. Zoom, waar nodig, kort in op een taalaspect, maar ook weer tijdig uit zodat de leerlingen taal in betekenisvolle en kennisrijke situaties blijven gebruiken.

Actieve taalverwerving en -verwerking

Kleuteronderwijs

- Laat kleuters actief taal en kennis verwerven, gebruiken en verwerken door hen veel te laten verwoorden, reageren, vertellen, verklaren en uitproberen.
- Sluit aan bij wat de kleuters al kunnen en bouw stap voor stap verder, zodat elke oefening uitdagend maar haalbaar blijft.

Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Laat leerlingen actief taal en kennis verwerven, gebruiken en verwerken door hen actief taal te laten produceren (bv. verwoorden, verklaren, vergelijken, samenvatten, vragen stellen, redeneren, toepassen, enz.).
- Bouw voort op wat leerlingen al kennen en kunnen, en verbind nieuwe kennis, taal en vaardigheden expliciet met wat ze eerder leerden.
- Laat leerlingen nieuwe taal, kennis en vaardigheden toepassen in verschillende activiteiten, contexten en leergebieden.

Interactief voorlezen, lezen en schrijven

Kleuteronderwijs

- Lees regelmatig voor en betrek kleuters actief bij het verhaal door samen te voorspellen, te reageren, verbanden te leggen en over de inhoud te praten.
- Stimuleer actief een lees- en boekencultuur.
- Maak zichtbaar hoe geschreven taal werkt en hoe je die kunt gebruiken.

Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Voorzie dagelijks tijd om rijke teksten voor te lezen, samen met leerlingen te lezen en leerlingen zelf te laten lezen. Bespreek teksten voor, tijdens en na het lezen om het tekstbegrip te verdiepen.
- Stimuleer actief een lees- en boekencultuur.
- Bied leerlingen dagelijks kansen om te schrijven voor betekenisvolle doelen en begeleid hen bij het bedenken, formuleren, herlezen en herwerken van hun tekst.
- Modelleer lees- en schrijfprocessen en maak zichtbaar hoe je een tekst begrijpt, opbouwt en verbetert.

Woordenschat en kennis in betekenisvolle netwerken

Kleuteronderwijs

- Selecteer bewust nieuwe woorden en bied ze herhaald aan in betekenisvolle netwerken.
- Leg verbanden tussen woorden, betekenissen en kennis, zodat de kleuters een rijk woord- en kennisnetwerk opbouwen.

Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Selecteer bewust nieuwe woorden en bied ze herhaald aan in betekenisvolle netwerken.
- Leg verbanden tussen woorden, betekenissen en kennis, zodat de leerlingen een rijk woord- en kennisnetwerk opbouwen.
- Besteed expliciet aandacht aan begrip en gebruik van school- en vaktaal.

Expliciete instructie en voldoende en gevarieerde oefenkansen

Kleuteronderwijs

- Geef expliciete instructie: maak duidelijk wat kleuters leren, doe voor en denk hardop, oefen samen en laat hen daarna steeds zelfstandiger oefenen.
- Voorzie voldoende en gevarieerde oefenkansen en laat belangrijke kennis en vaardigheden regelmatig terugkomen in verschillende situaties.

Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Geef expliciete instructie: maak duidelijk wat leerlingen leren, modelleer de aanpak stap voor stap en begeleid leerlingen bij het inoefenen en steeds zelfstandiger toepassen van nieuwe kennis en vaardigheden.
- Voorzie voldoende en gevarieerde oefenkansen waarin leerlingen nieuwe en eerder geleerde kennis en vaardigheden doelgericht en gespreid inoefenen, en laat hen door herhaling automatiseren wat ze vlot en accuraat moeten kunnen toepassen.
- Maak expliciet welke strategieën en aanpakken bruikbaar zijn voor verschillende taalactiviteiten en begeleid leerlingen bij het steeds zelfstandiger en doelgerichter inzetten ervan.

Gerichte taalondersteuning tijdens het taalleerproces

Kleuteronderwijs

- Verwoord hardop wat je doet, ziet of denkt, zodat kleuters begrijpen hoe ze zelf te werk kunnen gaan.
- Stem je taalondersteuning af op wat de kleuters nodig hebben, en bouw die ondersteuning geleidelijk af naarmate de kleuters zelfstandiger worden.
- Gebruik extra visuele ondersteuning (prenten, voorwerpen, uitbeelden) om taal te verduidelijken en te versterken.

Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Modelleer hoe je taal gebruikt: maak door voordoen en hardop denken zichtbaar welke stappen en strategieën je gebruikt, zodat leerlingen die steeds zelfstandiger kunnen toepassen.
- Stem je taalondersteuning af op wat de leerlingen nodig hebben, en bouw die ondersteuning geleidelijk af naarmate de leerlingen zelfstandiger worden.
- Bied relevante hulpmiddelen zoals voorbeelden, schema's en stappenplannen aan, en leer leerlingen die doelgericht gebruiken.

Een veilig en motiverend taalleerklimaat

Kleuteronderwijs

- Maak taal overal zichtbaar en bereikbaar (boeken, letters, pictogrammen), zodat elke klashoek uitnodigt tot praten en ontdekken.
- Creëer een klimaat waarin alle kleuters zich veilig voelen om taal te gebruiken, fouten te maken en initiatief te nemen, en erken en waardeer daarbij de talige en culturele achtergrond van kleuters.

Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Zorg voor een rijke taalleeromgeving waarin leerlingen worden uitgenodigd om te lezen, te schrijven en met elkaar in gesprek te gaan.
- Creëer een klimaat waarin alle leerlingen zich veilig voelen om taal te gebruiken, fouten te maken en initiatief te nemen, en erken en waardeer daarbij de talige en culturele achtergrond van leerlingen.

Monitoring en opvolging

Kleuteronderwijs

- Observeer en volg systematisch in welke mate kleuters de leerdoelen beheersen en welke voortgang ze maken.
- Gebruik informatie over de voortgang van de kleuters, stem je onderwijs erop af en stuur je onderwijsaanpak waar nodig bij.
- Gebruik het meerlagig ondersteuningsmodel om extra ondersteuning stapsgewijs te intensiveren of af te bouwen, afhankelijk van de voortgang van de kleuter.
- Evalueer regelmatig de voortgang van de kleuter en het effect van de geboden ondersteuning. Stuur de ondersteuning bij wanneer dat nodig is.

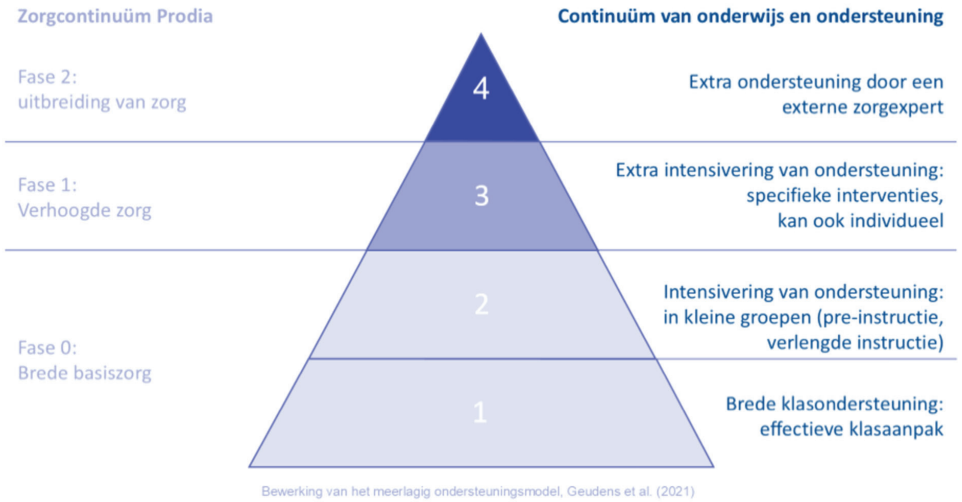
Lager onderwijs (leerjaar 1-6)

- Volg, op basis van verschillende informatiebronnen (bv. observaties, uitgevoerde activiteiten en opdrachten, en toetsresultaten), systematisch in welke mate leerlingen de leerdoelen beheersen en welke voortgang ze maken.
- Gebruik informatie over de voortgang van leerlingen, stem je onderwijs erop af en stuur je onderwijsaanpak waar nodig bij.
- Gebruik het meerlagig ondersteuningsmodel om ondersteuning stapsgewijs te intensiveren of af te bouwen, afhankelijk van de voortgang van de leerling.
- Evalueer regelmatig de voortgang van leerlingen en ga na of de geboden ondersteuning effect heeft. Stuur de ondersteuning bij wanneer dat nodig is.

Meerlagig ondersteuningsmodel

Sterk taalonderwijs garandeert voor alle leerlingen de beste kansen om de leerdoelen te behalen en hun taalcompetentie te ontwikkelen. Het meerlagig ondersteuningsmodel helpt om sterk taalonderwijs vorm te geven en om taalondersteuning doelgericht op te bouwen. Het vormt een dynamisch continuüm van onderwijs en ondersteuning dat vertrekt vanuit hoge verwachtingen en een krachtige klasaanpak voor alle leerlingen. Wanneer leerlingen extra ondersteuning nodig hebben om de gemeenschappelijke leerdoelen te bereiken, wordt die ondersteuning doelgericht geïntensiveerd. Elke volgende laag bouwt voort op de vorige; extra ondersteuning komt steeds bovenop de klasaanpak en wordt bij voldoende vooruitgang opnieuw afgebouwd.

Het meerlagig ondersteuningsmodel bestaat uit 4 ondersteuningslagen:

Bewerking van het meerlagig ondersteuningsmodel, Geudens et al. (2021)

Laag 1 vormt het fundament en bestaat uit een effectieve didactische klasaanpak voor alle leerlingen, gebaseerd op de uitgangspunten voor sterk taalonderwijs. Vanuit deze krachtige klasaanpak wordt geïnvesteerd in het best mogelijke taalonderwijs voor alle leerlingen.

Laag 2 biedt vroegtijdige intensivering bovenop laag 1 voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben om de leerdoelen te behalen en aangesloten te blijven bij de klasgroep. Met onder meer pre-instructie, verlengde instructie en extra begeleide oefenkansen worden kleine obstakels of hiaten aangepakt voordat ze uitgroeien tot hardnekkige achterstanden.

Laag 3 biedt een verdere, doelgerichte intensivering, bovenop laag 1 en 2, wanneer de ondersteuning op laag 2 onvoldoende effect heeft. Vanuit een analyse van de ondersteuningsnoden worden concrete doelen en gerichte interventies voor een afgebakende periode bepaald. Die interventies kunnen individueel plaatsvinden, maar evengoed in een kleiner groepje als meerdere leerlingen dezelfde ondersteuningsnoden hebben. Laag 3 betekent meestal geen andere aanpak, maar meer expliciete instructie, meer begeleide inoefening, kleinere stappen en meer feedback.

Laag 4 biedt een uitbreiding bovenop laag 1, 2 en 3 door bijkomende gespecialiseerde expertise in te schakelen wanneer de ondersteuning in 1, 2 en 3 onvoldoende effect heeft. Het gaat dan bijvoorbeeld om een logopedist, een leerondersteuner of een medewerker van het CLB. Deze externe ondersteuning staat nooit los van wat in de klas gebeurt. Ze vormt geen apart traject naast de klas, maar versterkt de ondersteuning die de leerling al krijgt.

Aandachtspunten bij het inzetten van het meerlagig ondersteuningsmodel

1. De krachtige klasaanpak blijft het fundament	Geïntensiveerde ondersteuning vervangt de krachtige klasaanpak nooit, maar komt er altijd bovenop. Ze wordt zo georganiseerd dat de leerlingen geen activiteiten en lessen missen.
2. Intensiveer vroeg en preventief	Hoe krachtiger de klasaanpak op laag 1 en hoe vroeger en beter de intensivering op laag 2, hoe beperkter de ondersteuning op laag 3 kan blijven.
3. Stem de ondersteuning af op de klaspraktijk	Een goede afstemming met de klasleraar zorgt ervoor dat interventies aansluiten bij wat in de klas gebeurt en dat leerlingen het geleerde ook daar kunnen toepassen.
4. Vertrek vanuit ondersteuningsnoden, niet vanuit leerlingkenmerken	De ondersteuning wordt bepaald vanuit de ondersteuningsnoden van leerlingen en niet vanuit hun kenmerken of het behoren tot een bepaalde doelgroep.

Ieder kind taalheld is een onderdeel van
de nieuwe minimumdoelen.

MINIMUMDOELEN = MAXIMALE KANSEN

taal: unie

vlaams ta·len·plat·form
laat talen spreken

Leer punt

Vlaanderen
is onderwijs & vorming

Partners